

В. БОНДАРЕНКО

Формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у педагогічному ВНЗ на засадах аксіологічного та акмеологічного підходів

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИХ, ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ І ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 373.211.24:78

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ НА ЗАСАДАХ АКСІОЛОГІЧНОГО ТА АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ

Володимир Бондаренко

доктор педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ Донецької обл., Україна

nv1287@ukr.net

Анотація. У статті виокремлено сучасні науково-методологічні підходи до формування в майбутніх учителів технологій професійного іміджу в навчально-виховному процесі ВНЗ. Проаналізовано основні положення аксіологічного та акмеологічного підходів, на яких має ґрунтуватися система формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій та які забезпечать її ефективність. Класифіковано особистісні «термінальні» цінності професійно й професійно-культурного розвитку особистості майбутнього вчителя технологій. Визначено внутрішні «термінальні» цінності (складники образу «Я» як особистості й професіонала) та зовнішні «термінальні» цінності (складники образу зовнішніх характеристик).

З аксіологічних позицій усі цільові орієнтири професійного й професійно-культурного розвитку особистості майбутнього вчителя технологій і вчителя-практика впродовж життя як термінальні цінності було класифіковані на три групи: 1) цінності – цілі компетентнісного рівня; 2) цінності – цілі базового культурного рівня (до них відносяться і цінності професійного іміджу); 3) цінності – цілі акмеологічного рівня. Ключовою визначена друга група цінностей – цілей, стрижнем якої є категорія – «базова професійна культура вчителя технологій».

Акмеологічний підхід дозволив виокремити сукупність тих компетентностей методологічно освіченого майбутнього вчителя технологій і педагога, які повинні бути новими складниками його образу «Я» як професіонала на найвищому рівні його розвитку: здатність до самоактуалізації й самореалізації в професійно-педагогічному і громадському бутті; здатність до усвідомлення найвищого сенсу педагогічної діяльності вчителя технологій засобами феноменологічної редукції; готовність до неперервної гуманізації уроків технології; здатність до професійно-педагогічної рефлексії на концептуальному рівні; полімодальність педагогічного мислення, здатність до цілісного охоплення ним художньо-графічного, суто технологічного й інших складників змісту навчально-виховних занять; здатність до забезпечення власного професійно-культурного саморозвитку на концептуальному й практичному рівнях.

В. БОНДАРЕНКО

Формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у педагогічному ВНЗ на засадах аксіологічного та акмеологічного підходів

Перспективи подальших наукових розвідок лежать у сфері розробки практичних шляхів реалізації визначених методологічних підходів та методичних рекомендацій викладачам щодо їх імплементації у педагогічну практику.

Ключові слова: професійний імідж; майбутній учитель технологій; аксіологічний підхід; акмеологічний підхід; формування професійного іміджу.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ НА ОСНОВЕ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО И АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДОВ

Владимир Бондаренко

доктор педагогических наук, доцент

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

г. Славянск Донецкой области, Украина

nv1287@ukr.net

Аннотация. В статье, выделено современные научно-методические подходы формирования в будущих учителей технологий профессионального имиджа в процессе профессиональной подготовки ВУЗА. Проанализировано основные положения аксиологического и акмеологического подходов, которые составляют основу системы формирования профессионального имиджа будущих учителей технологий и будут обеспечивать ее эффективность. Классифицировано личностные «терминологические» ценности профессионально и профессионально-культурного развития личности будущего учителя технологий. Определено внутренние «терминологические» ценности (составляющие образа «Я» личности и профессионала) и внешние «терминологические» ценности (составляющие образа внешних характеристик).

Ключевые слова: профессиональный имидж; будущий учитель технологий; аксиологический и акмеологический подходы; формирование профессионального имиджа.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS' PROFESSIONAL IMAGE IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Volodymyr Bondarenko

Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor,

SHEE "Donbas State Pedagogical University"

Sloviansk, Ukraine

nv1287@ukr.net

Abstract. The article singles out modern scientific and methodological approaches to forming future technology teachers' professional image in the educational process at the university. The basic position and acmeological and axiological approaches are analyzed. They are the basis for the system of the future technology teachers' professional image forming and they will ensure its effectiveness. The personal "terminal" values of vocational and professional development and

cultural identity of a future technology teacher are classified. The internal “terminal” values (the components of the image “I” as a person and professional) and external “terminal” values (the components of the image of external characteristics) are determined.

From axiological position all target reference points of the future technology teachers’ vocational and professional and cultural identity as terminal values are classified into three groups: 1) values – aims of the competence level; 2) values – aims of the basic cultural level (this includes professional image values); 3) values – aims of the acmeological level. The second group is determined as the key values, these are the aims, the core of which is the category of “technology teacher’s basic professional culture”.

Acmeological approach allows to identify a set of methodologically educated future technology teacher’s competences, which should be the new components of his image of "I" as a professional at the highest level of his/her development: the ability to self-actualization and self-realization in professional pedagogical and social activities; the ability to realize the highest meaning of the technology teacher’s pedagogical activity with the phenomenological reduction tools; readiness for the continuous humanization of technology lessons; ability to professional pedagogical reflection at the conceptual level; polymodality of pedagogical thinking, the ability to master artistic and graphic, technological and other components of an educational lesson content; ability to ensure his own professional and cultural self-development at the conceptual and practical levels.

Prospects of further scientific studies include developing practical ways of implementing the identified methodological approaches and guidance for the teachers on their implementation into the teaching practice.

Keywords: professional image; a future technology teacher; axiological approach; acmeological approach; creating a professional image.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема формування професійного іміджу педагогів досить широко висвітлена в наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених. Утім, методологічні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій майже зовсім залишилися поза увагою ґрунтовних педагогічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для розв’язання цього практичного завдання існує потужне теоретичне підґрунтя. Йдеться, насамперед, про ті положення теорії та методики професійної освіти, які утверджують системність, цілісність і неперервність загальнотехнічного навчання (А. Алексюк, В. Беспалько, С. Гончаренко, Н. Ничкало, І. Козловська та ін.), виступають регулятивами забезпечення адекватності загальнотехнічної та технологічної підготовки майбутніх педагогів пізнавальним й особистісно-розвивальним потребам учнів та їх особливій потребі в якісній орієнтації в насиченому інформаційно-комунікаційними технологіями освітньому й професійному бутті (А. Вихруш, О. Коберник, В. Мадзігон, В. Сидоренко, В. Стешенко, Б. Ступарик, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.).

Професійний імідж фахівців педагогічної галузі досліджували Л. Іноземцева, А. Калюжний, О. Камишева, Л. Качалова, О. Ковальова, І. Размолодчикова, М. Сперанська-Скарга, Н. Тарасенко, О. Ткаченко, В. Черепанова, О. Щербакова та ін.

Формулювання цілей статті. Мета розвідки полягає у визначенні та аналізі основних методологічних підходів, на яких ґрунтується система формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у навчально-виховному процесі педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. У «Новітньому філософському словнику» поняття «аксіологія» тлумачиться як «філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворюючих основ людського буття, що задають направленість та мотивацію людському життю, діяльності, конкретним діям і вчинкам [5, с. 25].

У другій половині ХХ століття була розроблена педагогічна аксіологія, функція якої – вивчення явищ відносно виявлення їхніх можливостей у задоволенні пізнавальних й особистісно-розвивальних потреб студента, сприяння процесу гуманізації суспільства та його культуротворчому поступу (Г. Васянович, В. Гриньова, І. Зязюн, Н. Крилова, М. Каган, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мільто, В. Сластьонін, О. Сухомлинська та ін.)

Вибір аксіологічного підходу методологічної основи формування професійного іміджу в майбутніх учителів технологій дозволяє визначити зміст цього процесу як систему цінностей, опанування якими потенційно працює на реалізацію ціннісно-світоглядного складника розвитку педагогічної освіти в Україні, утвердження функціональності й універсальності гуманістичних ідей.

Для нашого наукового пошуку більш адекватною є класифікація особистісних цінностей І. Беха, у якому виокремлюються «термінальні» та «інструментальні» цінності. Останні – це «модус» (спосіб) поведінки або дій, не пов'язаних безпосередньо з метою, до якої можуть належати, наприклад, моральні цінності, цінності компетенції [1, с. 15].

В аспекті особливостей практичного прояву цінностей науковець також виділяє базові (вони мають найвищий рівень узагальнення і рідко коли пов'язуються з конкретною поведінкою) та оперативні, що завжди виявляються в реальній поведінці людей [1, с. 15].

Якщо брати до уваги цільові орієнтири професійного й професійно-культурного розвитку особистості майбутнього вчителя технологій і педагога-

практика впродовж усього трудового життя однієї людини, то всі термінальні цінності-цілі, за критерієм послідовності їх досягнення на різних етапах кар'єрного зростання можна поділити на три групи:

- 1) цінності-цілі компетентного рівня;
- 2) цінності-цілі базового культурного рівня;
- 3) цінності-цілі акмеологічного рівня.

У такій класифікації найбільш узагальненими є цінності-цілі фахової підготовки вчителя технологій акмеологічного рівня: здатності особистості до соціально значущої самоактуалізації й самореалізації у фаховому й громадському житті; здатність якісно виконувати функцію педагога як центральної фігури позитивних соціальних перетворень педагога-духовника (фахівця, що стоїть «на стражі» духу народу, його художньо-графічної й іншої трудової культури).

Друга група термінальних цінностей-цілей (базового культурного рівня) знаходиться в прямій відповідності зі змістом поняття «базова професійна культура вчителя технологій».

Під нею слід розуміти інтегральну характеристику вчителя технологій нового типу, у якій відбивається його природній та аксіологічний особистісний потенціал, система набутих у ВНЗ професійно-педагогічних компетентностей та здатність на їхній основі бути дослідником і творцем педагогічного процесу – автором інновацій щодо оновлення в соціально значущому вимірі змісту, методик, окремих методів, форм і засобів організації уроків технологій і виховних заходів із використанням кращого націокультурного та європейського досвіду, спрямованих на якісне оволодіння студентами цінностями змісту навчання, їхній повноцінний розвиток, моральну, національно-патріотичну, трудову, валеологічну й естетичну вихованість.

Саме в базовій професійній культурі вчителя технологій і коріниться така цінність, як професійний імідж. Його також слід віднести до термінальних цінностей, але неоднорідного характеру. Ураховуючи структуру цього феномена, треба виділяти внутрішні термінальні цінності (складники образу «Я» як особистості й професіонала) та зовнішні термінальні цінності (складники образу зовнішніх характеристик). Кожний зі складників цих двох образів має специфічні елементи, які з аксіологічних позицій також є цінностями-цілями базового професійно-культурного рівня. Наприклад, складником образу «Я» як особистості й професіонала є гуманістична, інноваційна та професійна

спрямованість особистості майбутнього педагога. Щоб сформувати в нього спрямованість цілісного характеру, по-перше, слід сприяти усвідомленню студентом потреб у іміджі, мотивів діяльності в напрямі його самостворення, забезпечити проектування цілей й установок, значущих для досягнення позитивного результату. По-друге, необхідно враховувати специфіку формування різних складників спрямованості особистості майбутнього вчителя технологій: гуманістичного, інноваційного й професійного.

Система професійних компетентностей майбутнього вчителя технологій пов'язана з якісним оволодінням ним у ВНЗ змістом професійної освіти, насамперед професійними знаннями і способами діяльності, віддзеркаленими в освітньо-професійних характеристиках. Компетентності – це також цінності термінального характеру. В ієрархії всіх цінностей, які мають відношення до професійного іміджу педагога вони є особливими. Їхня особливість пояснюється тим, що цей аксіологічний феномен є «присутнім» відразу на двох етапах формування професійного іміджу, пов'язаних з різними фазами фахової підготовки – професійного становлення майбутнього вчителя та його професійно-культурного розвитку [6]. На першій фазі компетентності виконують роль термінальних і провідних цінностей-цілей, а на другій – термінальних і опорних (на їхній основі й формується професійно-педагогічна культура). Як база для оволодіння майбутнім фахівцем професійним іміджем педагога вони знаходяться в його структурі поряд із його вербальною і невербальною культурою виконання навчальних, виховних і розвивальних функцій.

Щодо інструментальних цінностей, якими в педагогічній аксіології називають цінності-засоби, то, передусім, ми відносимо до них технологію і методіку формування в студентів системи професійного іміджу. Ієрархічність притаманна і системі цінностей-засобів. Зокрема, йдеться про поділ методіки на окремі методи, прийоми, форми і засоби. Це також інструментальні цінності, без яких студент не в змозі оволодіти жодною з цінностей термінального плану. Таким чином, робимо попередній висновок, що основою розвитку (професійного і професійно-культурного) майбутнього вчителя технологій є не предметна, а методологічна підготовка, а його стрижневим детерміналом є аксіологічний підхід.

Другим світоглядним регулятивом розробки теоретичних і методичних основ формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій є

акмеологічний підхід. У методології, як найбільш загальній системі принципів організації наукового пошуку, способів досягнення і побудови нового наукового знання «акме» (від грецької – «вища точка, вершина») розглядається як особливий феномен людської природи, вершина зрілості та багатовимірною характеристика стану розвитку особистостей. Основи педагогічної акмеології розкриті в працях К. Абульханової-Славської, О. Бодамова, В. Вакульєнко, Н. Гузій, А. Деркача, Н. Кузьміної, Л. Рибалко, С. Пальчевського, О. Темрук та ін.

Звернення до неї в проекції на наше дослідження є закономірною реакцією на практичну потребу в необхідності теоретичного уявлення про шляхи і засоби досягнення майбутніми вчителями технологій і вчителями найвищих результатів у соціально-особистісному розвитку, професійно-педагогічній діяльності, професійній підготовці та педагогічній творчості.

Перше завдання, яке слід розв'язати в цьому аспекті, – установити, якими саме провідними характеристиками акмеологічного рівня повинен володіти вчитель технологій. Зрозуміло, що вони повинні бути пов'язані з провідними екзистенціальними філософськими концепціями, положення яких зосереджують увагу на унікальності, виключності кожної особистості, на досягненні смислу її існування (М. Бердяєв, А. Камю, Ж. Сартр та ін.).

Фундаментом формування уявлень про вершинні якості вчителя технологій об'єктивно є ідея гуманізації освіти, побудована вченими-гуманістами теоретична модель особистості, яка само актуалізується, насамперед, К. Роджерсом («особистість завтрашнього дня») та Р. Бернсом («Я–концепція»). До цього фундаменту належить й цілісна концепція і програма підготовки вчителя створена А. Комбсом, А. Ньюменом і Р. Блумом.

За роки незалежності на теренах України вже розроблені гуманістичні підвалини філософії освіти і, зокрема, вищої (насамперед зусиллями В. Кременя [4] і І. Зязюна [3]), згідно з якою навчання і виховання у ВНЗ слід розглядати як створення умов саморозвитку і самореалізації особистості майбутнього фахівця. Провідними ознаками професійної підготовки педагогів, за цією філософією, є її олюднення, одухотворення й опочуттєвлення, студентоцентризм, забезпечення створення кожним студентом себе як професіонала.

У сукупності методологічних цінностей акмеологічного рівня, якими належить оволодіти майбутнім учителям технологій, чільне місце займають знання про закономірності й принципи розвитку і саморозвитку досвідченого

вчителя-професіонала; шляхи і засоби самореалізації вчителем технологій власного творчого потенціалу в процесі руху до вершин професіоналізму; сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що заважають чи сприяють досягненню вершин професійно-культурного розвитку; теорію й методику професійного самовдосконалення (професійної самоосвіти й самовиховання) як засоби кар'єрного зростання до вищих точок професійно-педагогічної зрілості; себе як цілісну особистість, суб'єкта творчо-навчальної й професійної діяльності.

Результат відповідної методологічної підготовки студента – це зміни в його ідеальному образі «Я – професіонала», одному з двох структурних компонентів професійного іміджу. У методологічно освіченого майбутнього вчителя технологій цей образ доповнюється такими характеристиками:

- здатність до самоактуалізації й самореалізації в професійно-педагогічному й громадському бутті;
- здатність до оволодіння найвищим смислом педагогічної діяльності вчителя технологій засобами феноменологічної редукції;
- готовність до неперервної гуманізації уроків технологій;
- здатність до професійно-педагогічної рефлексії на концептуальному рівні;
- полімодальність педагогічного мислення, здатність до цілісного охоплення ним художньо-графічного, суто технологічного й інших складників змісту навчально-виховних занять;
- здатність до забезпечення власного професійно-культурного саморозвитку на концептуальному й практичному рівнях.

Зазначені особистісні якості у своїй сукупності максимально сприяють виконанню професійним іміджем таких функцій:

- виступати в ролі цільового орієнтира акмеологічного рівня в справі самостворення й самоствердження майбутнім учителем технологій себе як педагога-духовника, майстра і творця;
- бути засобом повного розкриття внутрішніх духовних сил майбутнього вчителя технологій як джерела стимулу його активності в гуманізації навчально-виховного процесу, на педагогічній практиці та після закінчення ВНЗ;
- служити методологічним підґрунтям наповнених смислу існування на Землі майбутнього фахівця як людини з духовними складниками [2].

Висновки. Зрозуміло, що формування в студентів цього ідеального образу «Я особистості й професіонала» є неперервним процесом створення умов для формування в кожного з них особистої позиції щодо акмеологічних інваріантів професійного іміджу. Йдеться, передусім, про створення у ВНЗ такого особистісно-розвивального середовища, у якому вже реалізуються гуманістичні принципи навчання і виховання на основі розробленої колективом спеціальної програми.

Особливу увагу в такому середовищі приділяють формуванню гуманістичної, професійної й інноваційної спрямованості особистості, особистісному сенсу професійно-педагогічного становлення і розвитку впродовж життя, позитивному ставленню студентів до педагогічної діяльності, професійного іміджу і до праці в напрямі його самоформування самоосвітними і самовиховними засобами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. – 2003. – 280 с.
2. Бондаренко В. І. Теоретичні і методичні засади формування іміджу майбутнього вчителя технологій у системі виховної роботи педагогічного університету: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 /Бондаренко Володимир Іванович; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Київ, 2016. – 489 с.
3. Зязюн І. А. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для пед. специальностей высш. учеб. заведений / И. А. Зязюн. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
4. Кремень В. Г. Освіта в Україні : сучасні тенденції і перспективи / В. Г. Кремень // Професійна освіта : педагогіка і психологія : польсько-український щорічник / за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. – К. ; Ченстохова : Віпол, 2000. – Вип. 11. – С. 11–30.
5. Новейший философский словарь / [сост. и глав. науч. редактор А. А. Грицанов]. – 3-е изд. исправл. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
6. Палеха Ю. І. Ключі до успіху, або організаційна та управлінська культури : навч. посібник / Ю. І. Палеха. – 2-ге вид. доп. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 337 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti [Upbringing a personality]. Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady: navchalno-metodychnyi posibnyk – Personality-centered approach: theoretical and technological bases: a tutorial (Vol.1)*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Bondarenko, V. I. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia imidzhu maibutnoho vchytelia tekhnolohii u systemi vykhovnoi roboty pedahohichnihi universytetu [Theoretical and methodological fundamentals of forming a future technology teacher's image in the system of upbringing activities at the university]. Doctor's thesis*. Kyiv: Skhidnoukrainskyi universytet imeni Volodymyra Dalia [in Ukrainian].
3. Ziaziun, I. A. (1989). *Osnovy pedagogicheskogo masterstva [Bases of pedagogical*

mastery]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].

4. Kremen, V. H. Osvita v Ukraini: suchasni tendentsii i perspektyvy [Education in Ukraine: modern tendencies and prospects]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia: polsko-ukrainskyi shchorichnyk – Professional education: Pedagogics and Psychology: Polish and Ukrainian yearbook, 11*, 11 – 30 [in Ukrainian].

5. Gritsanov, A. A. (Ed.). (2003). *Noveishyy filosofskiy slovar [The newest philosophical vocabulary]*. Minsk: Knyzhnyy dom [in Russian].

6. Palekha, Yu. I. (2002). *Kliuchi do uspikhu, abo orhanizatsiina ta upravlinska kultury [The keys to success, or organizational and managing culture]*. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
04.04.2017 р.